

OBSERVATOR CULTURAL (23/29 oct 08)

FILM

Cum se naște un cineast veritabil

Dialog cu Vanina VIGNAL

Autor: Valerian SAVA

http://www.observatorcultural.ro/FILM.-Cum-se-naste-un-cineast-veritabil*articleID_20659-articles_details.html

Dragă Vanina Vignal, prima carte de vizită, cu care cred că-i nimerit să fii prezentată cititorilor noștri, este aceea de îndrăgostită de România. Am aflat asta la Sibiu, la ediția din 2007 a ASTRA FilmFest, unde prezentai filmul Stella. Cum s-a întâmplat și cum de durează această dragoste?

De ce iubești pe cineva?! E o bună întrebare, dar nu-i ușor să spui de ce iubești pe cineva. Sincer, eu n-am prea știut niciodată. Sigur, vom putea detalia lucrurile, dar important e, finalmente, că iubești. Sînt și lucruri foarte personale, pe care cred că nu le pot spune acum, însă e un fapt că vin aici de 18 ani, că povestea dintre mine și România a început încă mai demult. A început, de fapt, în Franța, unde am cunoscut o româncă în exil, care m-a făcut să întîlnesc multe persoane din diaspora românească. Nu-mi puteam însă imagina atunci, în timpul ceaușismului, c-aș putea veni vreodată în România, n-am avut niciodată acest proiect. Printre persoanele pe care le-am cunoscut la Paris era și autorul de piese de teatru Georges Astalos, care a scris un rol pentru mine într-o piesă despre care spunea mereu că, dacă într-o zi va fi pusă în scenă, eu voi juca rolul scris de el. Nu prea-l credeam, îmi ziceam că sînt doar cuvinte frumoase. Dar a venit Revoluția, iar el mi-a zis, la un moment dat, că piesa se va monta în România și m-a întrebat dacă sînt în continuare de acord să joc rolul. Am ezitat timp de o zi - nu mai mult. Mi-am zis că, orice s-ar întîmpla, chiar dacă experiența va fi o nereușită artistică, experiența umană va fi unică.

O experiență umană unică

Și așa, la începutul lui 1991, am aterizat la Iași, la Teatrul Național „Vasile Alecsandri“, unde am jucat în piesa Robespierre, vorbită, bineînțeles, în limba română, eu interpretînd însă în franțuzește rolul unei tinere fete din timpul Revoluției Franceze din 1789, cînd se petrece acțiunea piesei lui Georges Astalos, în regia lui Eugen Tudoran. Atunci, la puțin timp după Revoluția Română din 1989, Iașiul nu era deloc animat. Simțeam un gol în jur, simțeam foarte exact reflexele de dinainte. E complicat însă a spune în cuvinte senzațiile mele de atunci. Eram ca un revelator, fiind străină. Oamenii din jur se comportau într-o manieră foarte rar naturală: era fie un exces de mefiență, fie un exces de iubire.

Așa sîntem noi, moldovenii.

Încarnam prea multe lucruri: eram întruchiparea tuturor fantasmelor anilor de frustrări, în acel mic oraș de provincie - primul meu contact adevărat cu România reală. Îmi aduc aminte foarte bine că eram, fără voia mea, „diferită“, în tot ce făceam. Chiar modul meu de a merge pe stradă era „diferit“ - cum mă mișcam, cum vorbeam -, fiindcă vorbeam tare, fiindcă făceam gesturi largi, în timp ce, în lumea în care aterizasem, „se știa“ că sînt străină și mulți oameni din jur aveau acel reflex de a fi mereu atenți: „nu se știe niciodată“ cine e pe-aproape, dacă e sau nu „cineva de la Securitate“... cînd nu mai era cazul. Nu știu cum m-am legat de această țară, dar ce știu e c-am venit în România cu o valiză de prejudecăți și, cu cît ședeam mai mult aici, cu atît înțelegeam că nu știu nimic. Eram derutată, prejudecățile cădeau unele după altele, în timp ce alte lucruri veneau spre mine. Și am simțit instinctiv - eram foarte tînără - că trebuie să rămîn. Era ceva, nu știu ce, legat de faptul că, dacă fac acum filme documentare, nu le fac degeaba. E un mod de a fi, un mod de a trăi, prin fondul lucrurilor. A trece pe de lături, a eflora doar lucrurile, asta nu mă interesează. Funcționez emoțional și carnal, sînt ca un burete, așa sînt construită: cînd simt lucrurile, simt nevoia să merg pînă la capăt, pentru ca în cele din urmă să înțeleg.

„Mi-a trebuit tot acest răstimp, ca să înțeleg“

La București, unde veneam foarte des, era cu totul altceva. Mergînd la Trilogia antică a lui Andrei Șerban, pe care am văzut-o de o sută de ori - o știu pe de rost, am și filmat-o, numai ca amatoare -, aici am cunoscut-o pe cea pe care o numeam atunci cea mai bună prietenă a mea, actrița Ioana Abur - acum sînt nașa fetiței ei, Teona. Dar să revenim la înțelegerea de pe urmă. De exemplu, la București, cunoșteam par coeur o casă de pe strada Batiștei. De fiecare dată aveam obiceiul, ca trecătoare, să întorc capul spre acea casă, fiindcă era frumoasă, fiindcă arborii centenari din jur sînt frumoși - îmi făceau bine. Și, recent, întorcînd din nou capul, am văzut niște muncitori desfăcînd acoperișul. Mi-am zis: - A! Vor să restaureze acoperișul! Lovesc cam tare, fără precauție, dar e treaba lor! După cîteva zile, trec însă din întîmplare din nou pe acolo, întorc capul, ca să simt încă o dată acea mîngîiere, la revederea casei. Și ce vād?! Un rest de casă, redus la o parte din parter, și muncitorii care loveau cu o energie nebună în acel ciot de casă - un morman de resturi și noroi!

M-am oprit, am strigat, era ceva mai puternic decît mine, mi se oprise respirația. Trecătorii se opriseră și ei, își dădeau seama că aveam o problemă, vedeau că mă oprisem în fața acelei case, care aproape nu mai exista, dar și-au reluat drumul în indiferență. Eram în transă, și, în fine, am înțeles, în acea zi. Mi-a trebuit tot acest răstimp, ca să înțeleg ce-au putut românii să trăiască. Pînă în acea zi, eram în stare să apreciez uneori bulevardul „Victoria Socialismului“ și Casa Poporului. Îmi ziceam că sînt nemăsurate, dar impresionante, că sînt niște urme arhitecturale ale istoriei delirante a secolului al XX-lea românesc. Da, știam că fuseseră distruse multe case, biserici și monumente, însă rămăseseră altele în Bucureștiul care mă emoționează enorm, și nu ajungeam să înțeleg și să resimt, dincolo de teorie, incredibilul, nemăsura celor întîmplăte în România. În fine, am înțeles, în fine. Mai văzusem case distruse, dar pe aceea o iubisem.

Șoc și efervescență

Ceea ce mă leagă de România e că am venit aici cînd țara se deschidea spre tot ce-i posibil. Înainte de a ateriza la Iași, fusesem la București, în octombrie 1990, cînd simțisem paradoxul

unei țări în stare de șoc, dar în efervescentă. În acea epocă, exista o speranță nebună, o energie pozitivă, spre viitor. Eu aveam 19 ani și, evident, eram sincronă cu această țară, aveam toată energia în mine, fremătătoare, febrilă, și atunci s-a întâmplat ceva, după care a trebuit să revin mereu aici și, oricât ar fi de ciudat, să mă simt ca acasă. Da, sînt la mine acasă.

Scrii literatură - roman, poezie?

Înregistrezi și asta?! Încă n-am început să scriu efectiv, decît în carnete de note, și cred că vor fi mai degrabă romane. E ceva gestant în mine - dorința și nevoia de a scrie. Tocmai pentru că am început să mă folosesc de instrumentele filmului, am simțit în mine și nevoia de a scrie, de a merge mai spre profunditatea lucrurilor.

Să rezumăm: sincronismul „emoțional, carnal“, la 19 ani, cu Revoluția Română, acea filmare interioară „diferită“ a propriilor pași, cu gestică aferentă, poate pe strada Lăpușeanu din Iași, apoi „un certain regard“, cu șocul unui transfocator spre casa iubită, de pe strada bucureșteană Batiștei, cînd „în fine, ai înțeles“. Toate acestea ar fi ontogenia cineastului care ești. Ce se vede în Stella?

Stella e primul meu film.

Efectiv, primul?

Absolut primul. N-am făcut nimic înainte, nimic, am sărit peste școlarizare, am sărit peste scurtmetraje. Începusem, însă, să practic montajul și asistența de regie, cînd s-a întâmplat să fiu asistenta unui realizator francez, la un documentar despre țigani din Paris și despre instituțiile implicate „în problemă“. A fost o dublă șansă. Prima: de a merge în bidonvilles, de a întîlni oameni pe care altfel nu i-aș fi cunoscut niciodată decît văzîndu-i cerșind în metrou, fără a vorbi niciodată cu ei. A doua șansă: asistam un realizator care era foarte prost. Astă mă înnebunea, în timpul filmărilor. Era atît de prost, încît trebuia să fac eu totul, în locul lui. Era de stînga, plin de bune intenții, dar ajungea la contrariul a ceea ce voia să facă. Era însă fantastic pentru mine să constat, în timpul preparativelor și al filmărilor, că eram parcă făcută să intru în contact cu oamenii, că oamenii îmi arătau o poftă nebună de a-mi vorbi, că eu adoram asta și că mă interesa.

Ce nu se știe și nu se învață în România

Și, dintr-odată, mi-am dat seama că trebuie să fac eu un film. Acest „dintr-odată“ a fost cînd ne-a ieșit în cale Marcel, soțul Stellei, care, auzind că „se face un film“ în tabăra de țigani unde ei trăiau, și-a zis: Eu vreau să fiu în film! Și Marcel și-a oferit interviul cu totul neinteresant, spunînd una după alta toate platitudinile cunoscute. Dar lîngă el era Stella, care tăcea și stătea locului în umbră, comme ça.

Ești o mare actriță.

Iar eu nu aveam ochi decît pentru Stella. Și s-a întâmplat ceva, nu știu exact ce, nu direct legat de film, nu aveam nici o idee despre viitorul film. Dar am mers foarte des în acel bidonville, ca s-o văd pe Stella, apoi ca s-o văd unde cerșea în Paris. Și i-am spus realizatorului pe care-l asistam că vreau să fac un film cu Stella. „Dar nu-i frumoasă, n-are nimic...“, mi-a zis el. Ia măcar una

drăguță, o țigancă frumoasă! Eu însă nu urma să fac un casting. Nu voiam nici un film-caleidoscop al clișeelelor tematice sau de gen.

Poate reluăm povestea Stellei, pe care ai urmărit-o pînă la întoarcerea în țară, să discutăm din nou cînd vei filma al doilea și al treilea lungmetraj documentar, de data asta integral în România. Deocamdată, ce n-ai spus încă despre nașterea cineastului care ești?

N-am spus că fac dintotdeauna fotografii, de cînd aveam șase ani. Ceea ce fotografiam la șase ani era deja „bine cadrat“, aveam „ochiul“, aveam le regard. Am simțit dintotdeauna nevoia de a capta realul.

E ceea ce nu prea se știe în România. Culturnicii dictaturii aveau tot interesul de a bloca percepția realului, dar nici azi nu se învață, nu se exersează asta în facultățile de resort. De aici însăși deturnarea actuală a documentarului românesc spre reconstituiri oportuniste și simulacre sofisticate.

Mă tem că, în afară de Cristi Puiu, ca să ne referim numai la cineștii care fac filme de ficțiune, documentarul e desconsiderat. Or, cinema-ul e, mai întîi, de la Lumière citire, La Sortie des usines Lumière și L'Arrivée d'un train en gare de La Ciotat. Așa mi-am construit mon regard. Și am văzut sute de filme. Cineastul britanic James Ivory, privindu-mi fotografiile de amatoare surprinse pe platou, la un film pe care-l turna în Franța, mi-a făcut cadoul remarcii You've got an eye!

„Un film cu familia mea românească“

În speranța continuării dialogului la filmările pentru al doilea și al treilea tău documentar – cînd ar mai fi de discutat cîteva lucruri nu prea știute și deloc învățate în România –, acum te invit să spui numai două vorbe despre filmele următoare.

Speranța mea e că Stella însăși va începe o nouă viață, prin cele două filme ulterioare, împreună cu care va forma o trilogie, în cu totul alte medii sociale. Chiar cînd turnam Stella, am început să simt nevoia, să mă gîndesc și chiar am început să filmez cîte ceva din al doilea film, un film cu familia mea românească – familia mea de adopțiune. Am o mamă și o soră românce și sînt și nașă. Am o fină pe care am botezat-o, am spus în românește, la biserică, Satanei să plece, iar finei, că „s-a lepădat de Satana“.